

Тыл сайдыыта
«Х», «5» дор5оон

Конспегы онордо:

Игнатъева Айталига Николаевна

2023с.

Тема: «5», «Х» дор5оон

Сыала: саха тылын дорбооннорун «5», «х» чуолкайдык санарарга уерэтии.

Соруктара: Уус-уран айымньыттан утуену-куьабаны ырыналаан билэр, айымньы сурун дьоруойдарын таба сыаналыырын, ыйытыыга хоруйдуурун ситиһии. Тыл саппааһын байытыы. Тарбах кыра былчыннарын сайыннарыы.

Сана тыллар: арбах, баппабай, туһах.

Туттуллар матырыйаал: ноутбук, проектор, фоной муусука (кустар-хаастар, тыал, уу, кутуйах, эһэ), сана тыллары билиһиннэрэргэ эһэ баппабайа кумаабыттан, боробулуохаттан туһах, арбах ойуута, оонньууга остуоруйа ис хоһоонунан ойуулаах куубук, сурукка бэлэмнээһин соруудаба, боростуой харандаас, мээчик, хас биирди ололо олбох.

Дьарык хаамыыта:

Дорооболорун ололоор, бугун биһиэхэ дьарыкпытыгар ыалдьыттар кэллилэр кинилэри кытта дорооболоһуобун. **(Ололор экран иннигэр олоппоско ололорлор)**

I. Биһиги «5», «х» дорбоону кытта билсиһиэхпит, чуолкайдык санара уерэниэхпит уонна ону билээри бугун биһиги элбэхтик оонньуохпут уонна остуоруйа истиэхпит. Бастакы оонньуубут **«Туох тыаһай? таайын»** диэн. Проекторга тыастар, саналар иһиллиэхтэрэ ону эһиги туох саната, тыаһа буоларын таайыахтааххыт. *(проекторга күүһүннү айылба уларыытыгар сыһыаннаах фоной муусукалар кус, хаас, тыал, уу, эһэ, кутуйах тыастара, саналара тыаһылар ону ололор таайаллар).*

Кустар-хаастар күүһүн ханна кетеллеруй ололоор? о/э Күүһүннү тыал сайынны тыалтан туох уратылаабыт? о/э Еруспут, куеллэр, урэхтэр күүһүннү тымныыга хайдах уларыарый? о/э Эһэ күүһүн тугу гынарый? Хайыырый? о/э Кутуйах санатын сепке таайдыгыт маладьыастар.

II. Ололоор, ким билэрий ханнык уус-уран айымньылар баалларын? о/э сеп маладьыастар. Уус уран айымньылартан ололор саамай остуоруйа истэллэрин себулууллэр. Билигин мин эһиэхэ «Эһэ уонна кутуйах» туһунан саха остуоруйатын кэпсиэбим. Болбойон керебут уонна истэбит.

III. Арай биирдэ, албаска, кутуйах эһэ арбабар туһэн хаалбыт. Хараната бэрт буолан ханна да барыах-кэлиэх сириин булбакка мээһэ суурэ сылдыбыт. Онтон эмискэ сып-сылаас уонна сып-сымнабас хороонно тубэспит. Онтуката утуя сытар эһэ кулгааба буолан хаалбыт. Онуоха эһэ эппит:

- Мин кулгаабым эйиэхэ хороон уһу дуо? Билигин эйиигин ньиччи тутан кэбиһиэм, -диэбит уонна баппабайынан кулгаабын саба туттубут.

- Миигин елерумэ, ыыт. Баһар, хаһан эрэ эйиэхэ туһалыам, кемеленуем, - диэн аһынардыы чыыбыгыраабыт кутуйах.

- Бу муннаах миэхэ тугу туһалаахтыай, - диэбит эһэ уонна ыытан кэбиспит.

Биирдэ эһэ хара тыатыгар кенул куулэйдии сылдьан туһахха моонньуттан иннибит. Мехсе сатаабыт да, сатаан быспатах. Эһэ орулуу-оруюу туһуелээбит да, туһа тахсыбатах. Туһах моонньун эбии ылан испит. Ити сананы кутуйах истибит. Уонна суурэн кэлбит. Кербутэ, модун куустээх эһэ туһахха иннэн елере буолбут.

Кутуйах туһабы кэрбээбитинэн барбыт. Ер тиниктээн туһабы быспыт. Онтон бэттэх эһэ кутуйабы ыалдьытатата ынырар, тоннобуна туулээх кулгааһар киллэрэн ириэрэр буолбут.

IV. Остуоруйа сурун геройдара туохтарый? о/э

Кутуйах ханна туһэн хаалланый? о/э

Эһэ кутуйабы хайаатай? о/э

Эһэ тыаһа куулэйдии сылдьан хайаатай?

Кутуйах хайдах кемелесте эһэһэ? о/э

V. Сынналан (олоппос аттыгар туран)

Олоппостон ойон туран *(тураллар)*

Бэйэ-бэйэбитигэр мичээрдибит *(мичээрдиһиллэр)*

Уеһэ-уеһэ тардыстыбыт *(атах тебетугэр тураллар)*

Эһэ саһа буоллубут. *(эһэ курдук тутталлар)*

Онтон кенетук туран *(кенетук тураллар)*

Санныбытын кетехтубут *(санныларын кетеллер)*

Теттеру туһэрдибит *(туһэрэллэр)*

Уна-ханас хайыстыбыт *(уна-ханас хайыһаллар)*

Чохчойон кыччаан ылабыт *(чихчойоллор)*

Кутуйах курдук санарабыт

Пи-пи-пи, пи-пи-пи. (утуктэн санараллар)

(муоста5а тэлгэнэн сытар ковриктарга баран олороллор)

VI. Артикуляционной гимнастика. Санарар санабыт чуолкайдык иһиллиннин диэн тылбытын-уоспутун эрчийиэххэин.

- Айа5ы киэнник атабыт, хантайан олорон уунан сай5анар курдук салгын таһааран сай5анабыт. «Куемэйбитин сай5анабыт» «55555»
- Тииспитин кердерен куускэ мичээрдибит, онтон уоспутун холкутабыт. 3тэ хатыылыыбыт «Мичээр»
- Уоспутун куускэ иннин диэки чорботобут «Слон» 3тэ хатыылыыбыт.
- «Мичээр», «Слон» хардары таары оноробут 3тэ хатыылыыбыт.

Иккис оонньуубут «**Мээчиги хап, чуолкайдык санар**» диэн. Остуоруйа5а баар «5», «х» дор5ооннох тыллары чуолкайдык санара уерэнэбит. Мин мээчиги бырахпыт о5ом миигин утуктэр. (Мээчиктээх оонньуу)

Кутуйах, ар5ах, кулгаах, хороон, туһах, баппа5ай.

VII. Бу остуоруйа5а эһиги билбэт сана тылларгыт бааллар.

Холобура:

Баппа5ай-диэн эһэ ытыһа.

Ар5ах-эбэ кыһынын утуйар, кыстыыр сирэ. Эһэ ар5абын сир анныгар буору баппа5айынан хаһан онорор эбит.

Туһах-диэн булт тэрилэ. Булчуттар синньигэс борубулуоханан туһабы онорон маска баайаллар эбит. Кыыллар харахтарыгар синньигэс борубулуоха кестубэт ол ибин туһахха киирэн иннэн хаалаллар эбит. Холобура туһабы куобахха, кетердерге иитэллэр эбит.

VIII. Уһус оонньуубут аата «**Септеех эппиэти таай**» (билбити чинэтии оонньуу) остуоруйа ис хобоонугар сеп тубэиннэрэн бэриллибит хартыыналары керен септеех эппиэти таайыахтааххыт.

- Бу остуоруйа5а сурун геройдара туохтарый? Эһэ, саһыл, кутуйах ойуулар
о/э

- Ханнык булт тэригэр эһэ киирэн биэрдэний? Саа, ох саа, туһах о/э

- Эһэ кыһыны кыстыыр, утуйар сирэ? Ар5ах, уйа, о/э

- Кутуйах эһэ кулгаабын туох дии санаабытай? Уйа, хороон о/э

IX. Остуоруйа ис хоһоонун чинэтэр оонньоу «**Куубук**» (*Биирдишлээн оһону ыныран*) 5-6 бириэмэни керен

X. Оһолоор, остуоруйаһа эһэ кутуйаһы кемелеспутун, елerten быыһаабытын иһин махтанан ыалдьыттата ынырар буолбута. Билигин биһиги кутуйах эһэһэ ыалдьытты баран иһэрин утуктуехпут. Кутуйах бу уруһуйдаммыт ылык суолунан баран иһиэхтээх. Таһынан тахсыа суохтаах. Харандааспытын сепке тутабыт уонна кутуйахпытын эһэ арһаһар диэри атааран биэриэбин.

Манан остуоруйабытын тумуктуубут. Бугун тугу гынныбытый? о/э Тугу ордук себулээтигит? Керсуеххэ диэри.